

Munkácsy Tudományos Diákköri Konferencia – 2018
Könyvek, versek, levelezések – Erzsébet királyné irodalmi élete

Mentortanár: Balogné Bíró Mária
Kaposvári Munkácsy Mihály
Gimnázium

Szerző: Dávidházi Emese, 8/A
Kaposvári Munkácsy Mihály
Gimnázium

Miért ezt a témát választottam?

2013 májusában kaptam egy könyvet, Dániel Anna Erzsébet királyné című kötetét. A könyv magával ragadott. Mivel már előtte is nagyon szerettem a Sissi-trilógiát, ismertem valamennyire a királyné életét. Azonban a valódi énjét ebben a könyvben ismertem meg. Kisebb koromban, talán öt évesen is volt egy kisebb „Sisi-mániám”, de ez nem volt számottevő. Az igazi rajongásom ezzel a könyvvel indult. Sisi iránti tiszteletem a mai napig megvan, és egyre csak erősödik. Jártam pár helyen, ahol élt (Budai vár, Gödöllő, Schönbrunn, Hofburg), láttam több filmet is róla, és rengeteget olvastam az életéről, könyveket és internetes forrásokat egyaránt.

Kutatásom eredménye

Egy internetes kérdőív keretein belül végeztem egy kutatást Sisi életéről. Több dolgot is megkérdeztem Erzsébet életével kapcsolatban, (például születési idejét, származását vagy gyermekeinek számát, illetve más alapvető tényeket), mert kíváncsi voltam mennyien ismerik a környezetemben őt azon kívül, amit a filmekben láthatunk. A kérdőívemet 44-en töltötték ki.

A kitöltők nagy része az általános kérdésekre helyesen válaszolt, ebből látszik, hogy az emberek többségének van valamennyi fogalma Sisi életéről.

Könyvekkel kapcsolatos kérdések

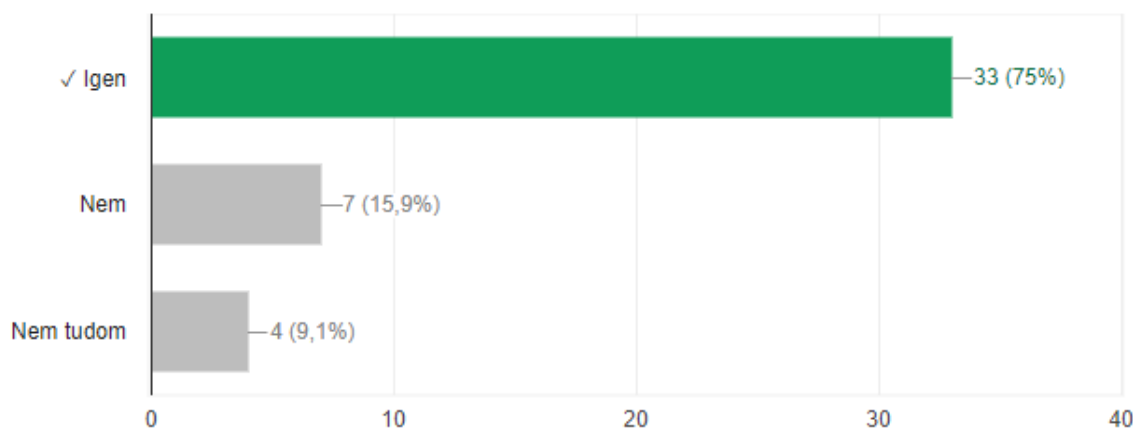
Egyik kérdésem az volt, hogy a kitöltők honnan ismerik Erzsébetet. A 44 emberből csupán heten mondták azt, hogy először könyvet olvastak róla. Mások filmet láttak róla, vagy ismerőseik által hallottak róla. Másik könyves kérdésem az volt, hogy egyáltalán olvastak-e Sisiről szóló könyvet. 22 nem, 10 nem, de szeretnék és 10 igen válasz érkezett.

Versekkal kapcsolatos kérdések

Ehhez a témához is két kérdést készítettem. Az egyik az volt, hogy a királyné egyáltalán írt-e verseket, a másik az, hogy melyik költők verseit olvasta szívesen. Az előbbi kérdésre 33 igen, 7 nem és 4 nem tudom válasz érkezett. Az utóbbi kérdésben Petőfi, Homérosz, Heine, Zrínyi Miklós és Shakespeare közül kellett választani. A királyné Homérosz, Shakespeare és Heinrich Heine verseit olvasta szívesen. Ez a kérdés volt az egyik legmegosztóbb a válaszadók között. Többen is a nem tudom választ jelölték, volt, aki eltalálta egyik, vagy másik költőt, azonban olyan, aki mindhármat megjelölte, igen kevés volt.

Sissi írt-e verseket?

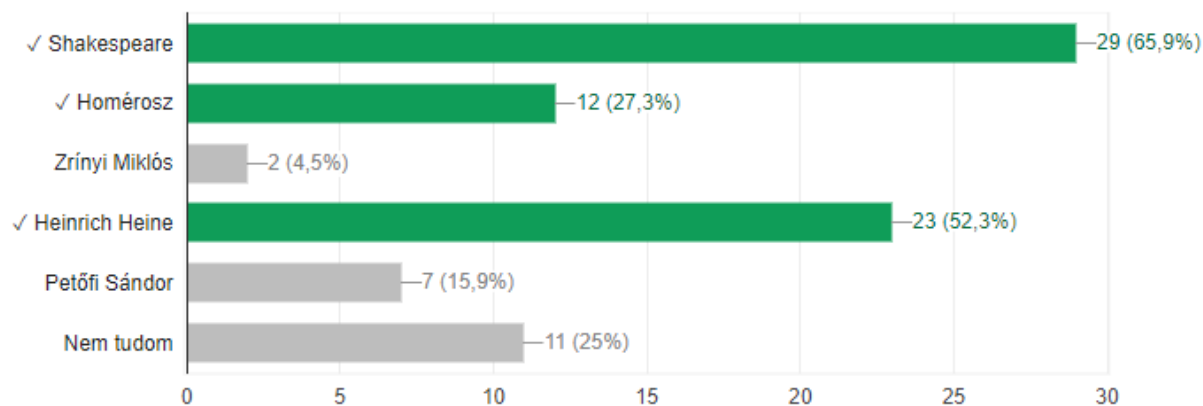
33 / 44 helyes válasz

1. ábra. Sisi írt-e verseket?

Sissi mely íróktól, költőktől szeretett olvasni? (Több válasz is jó.)

1 / 44 helyes válasz

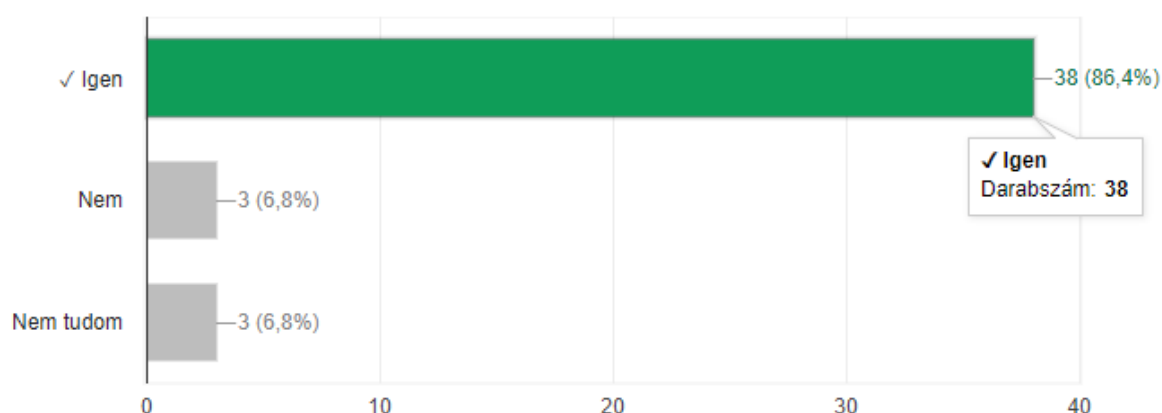
2. ábra. Sisi mely íróktól, költőktől szeretett olvasni? (megjegyzés: Erzsébet királyné nevét többféleképpen is írják)

Levelezéssel kapcsolatos kérdések

Ennél a témánál csak egy kérdést tettem fel: Sisi levelezett-e magyar emberekkel. A kitöltők többsége helyesen válaszolt, ugyanis 38 igen válasz érkezett, 3 nem és ugyanennyi nem tudom. Ezek szerint az emberek körében elterjedt az, hogy Erzsébet kikkel levelezett, vagy legalábbis hallottak magyar kapcsolatairól. Valószínűleg a kitöltők 86,4% nem véletlenül tudta a helyes választ.

Sissi levelezett-e magyar emberekkel?

38 / 44 helyes válasz

3. ábra. Sisi levelezett-e magyar emberekkel?

A kutatás összegzése

A kapott válaszokból azt a következtetést vontam le, hogy kevesen tudnak Sisi irodalomhoz fűződő kapcsolatáról. Ez, és királynénk versek iránti rajongása motivált arra, hogy megírjam ezt a munkámat, s bízom benne, hogy ez a téma felkelti mások érdeklődését is.

Történelmi háttér

Erzsébet királyné Wittelsbach Erzsébet Amália Eugénia (németül: Elisabeth Amalie Eugenie von Wittelsbach) néven született egy bajor hercegi családba 1837 szeptestéjén. A családja csak Sisinek hívta. Ez a becenév rajtamaradt örökre, bár ő csak családja körében használta szívesen. Gyerekkorában szabadon nevelték, sokat játszott. Ebben az időben már írt verseket. Még egész fiatal volt, tizenhat éves, amikor Ausztria császára, Ferenc József őt választotta feleségéül a nővére helyett. 1854-ben házasodtak össze, alig egy év múlva megszületett első kislányuk, Zsófia, majd jött Gizella is. Aztán az elsőszülött hercegnő meghalt és Sisi mély depresszióba zuhant. A következő évben született a várva várt trónörökös, Rudolf. Erzsébet gyermekei nevelését az anyósára hagyta szomorúságában. 1860-ban tüdőbajt állapítottak meg nála, ő pedig egy kétéves utazást tett a mediterrán térségben. Mikor visszatért Bécsbe, már nem a félénk kislány, hanem az érett császárné volt. Sokat utazott a későbbiekben is, az utazás lett a szenvedélye. Nyugtalan lelke így lelt némi nyugalmat. A másik szívügye a magyarok voltak. Mindent megtett a magyarokkal való jó viszonyért, ezért is jöhetett létre 1867-ben a kiegyezés. 1868-ban született meg kedvenc, és egyben utolsó gyermeke, Mária Valéria Budán. Neki mindent megadott, amit csak szeretett volna. A kiegyezés és a koronázás után rengeteg időt töltött Gödöllőn. Ez lett a második otthona. Közben pedig eljárt vadászatokra is Magyarországon, sőt emellett Angliában is. Ahogy telt az idő, a gyerekei felnőttek, unokái születtek, és ő maga is idősödött, legalábbis így gondolta. Meg akarta őrizni legendás szépségét és alakját, amiért rengeteget tett. Újra utazni kezdett. Görögország lett az új célpontja. Könnyen tanult nyelveket, a németen kívül tudott magyarul és angolul is, majd ógörögül kezdett tanulni. Felépítette Korfun a villáját, majd újra utazni kezdett. Közben jött a családi tragédia, amely életében óriási törés volt: a trónörökös halála. Sisi ezt nem tudta

feldolgozni. Fia halála után teljesen magába fordult, csak feketét hordott és állandóan a tengert szelte. Alig evett, és rengeteget sportolt. A hőn szeretett lovaglás helyett most sétált. Akár napi több órát is. Mindenhol csak bolyongott. Még nyugtalanabb lett, sehol sem találta a helyét. A szülei is, testvérei közül is többen már meghaltak, így haza sem mehetett. Bécsben sohasem szeretett igazán lenni, Magyarországra még jött, de egyre kevesebbet. 1898 szeptemberében Svájcban utazott, 10-én Sztáray Irmával vásároltak a rokonoknak. Az utcán sétálva Luigi Lucheni leszúrta. Erzsébet először csak elesett, utána folytatták útjukat, majd a hajóra felérve, amellyel a Genfi-tavon akartak utazni, összesesett. Az orvosok már nem tudták megmenteni. A királyné elment, nyughatatlan lelke örök nyugalomra lelt. A birodalomban újra gyászoltak, talán mi, magyarok a legjobban. Ezt az uralkodó is átérezte. Ferenc József tizennyolc évvel élte túl feleségét, de az első világháború végét már ő sem élte meg.

Könyvek Erzsébetről

Számtalan könyvet találhatunk Sisi életéről. A királyné kalandjait sokszor olvashatjuk újra, csak más-más szerző tollából. Azonban találhatunk róla szakirodalmat is. „A császárnéről sok könyvet írtak már, olyan azonban eddig még nem jelent meg, amelyik kizárólag a magánéletével foglalkozott volna, pedig csaknem száz évvel a halála után lassan ennek is elérkezett az ideje.” - írja Gabriele Praschl-Bichler Josef Korzer-Cachée jegyzetei és saját kutatásai alapján írt könyvében, a „...*fáradtan teszem le esténként a koronám(at)*...” – *Erzsébet királyné magánélete* című könyvben, 1995-ben.

Szépirodalmi könyvek Sisiről

Amerikaiak, németek, osztrákok, magyarok és még sokan mások is írtak regényt Erzsébetről. A hazai írók közül Dániel Annát és Zsigray Juliannát emelném ki. Az első könyvem a királynéről Dániel Annáé. Egy rövid, de tartalmas és könnyed olvasmány. Nem nagyon beszél Erzsébet problémáiról, de attól függetlenül egy végtelenül aranyos könyv, és bőven elég ahhoz, hogy tudjuk, ki is Sisi. Zsigray Julianna könyvéből azt emelném ki, hogy az író szerint a császárné Árpád-házi Szent Erzsébet tizenötödik unokája. Rengeteg külföldi író is írt Erzsébetről, például Marieluise von Ingenheim, Allison Pataki vagy Ángeles Caso. Ingenheim hat részből álló könyvsorozatával próbálja bemutatni Erzsébetet. A könyvek borítóján a klasszikus fim főszereplője, Romy Schneider szerepel. Allison Patakinak, a magyar származású amerikai írónőnek csak pár évvel ezelőtt jelent meg a kétrészes sorozata. A volt New York-i kormányzó lánya bejárta szinte az összes helyszínt, ahol a császárné járt. Az ő könyveiben van fantázia, több kitalált jelenet is, de ez csak érdekesebbé teszi a történetet. Viszont néhány szituáció valós. Szerintem tisztelendő, hogy kutatásai során ennyire aprólékosan dolgozott. Az egyik ilyen szituáció Rudolf trónörökös utolsó karácsonya, amikor anyjának egy Heine gyűjteményt adott, amelyben a költő levelei voltak. Utoljára Ángeles Casot hagytam. A spanyol írónő megpróbálta újra megírni a királyné naplóját. Amikor Sisi meghalt, Ferenczy Idának el kellett égetnie a valódi naplót. Caso ezért naplóformában megírta Erzsébet életét.

Szakirodalmi könyvek Sisiről

Természetesen a királyné megjelenik a szakirodalomban is. Írtak alakjáról, családjáról, magánéletéről. Ezek a könyvek magyar fordításban többnyire a *Királyi házak* sorozatban jelentek meg. Sigrid-Maria Grössing *Sisi, a modern nő* és *Sisi családi*

körben című műveit olvastam. Az előbbi könyv regényszerűen indul, majd szakirodalomként végződik. Az utóbbi pedig Sisi családját mutatja be. Gyermekeit, hozzá közel álló testvéreit. I. Lajos bajor királyt és Zsófia főhercegnét, akik Sisi nagybátyja és nagynénje voltak. Valamint olvashatunk a kalandos, titokzatos és kissé nehézkes életű II. Lajos bajor királyról. Még egy könyvet említenék itt, az *Erzsébet királyné és a férfiak* címűt ugyanettől az írónőtől. Bár ezt a könyvet még nem olvastam, tudom, hogy a császárné viszonyáról szól többek között a fiával, Rudolf koronaherceggel, gróf Andrássy Gyulával és Bay Middleton kapitánnyal való kapcsolatáról. A már említett „...*fáradtan teszem le esténként a koronám(at)*...” című könyvet is ide sorolnám. Igaz, hogy Erzsébet magánéletéről szól, de mégis más, mint a szépirodalmi regények. Ebben a könyvben rengeteg mindent megtudhatunk a királynéről: hozzáállását a művészetekhez, a sporthoz, olvashatunk utazásairól, a ruhatáráról, hajáról, szokásairól, személyzetéről és még más kisebb-nagyobb dolgokról. Ez a könyv segíthet megismerni a császárné azon életét, amit az életrajzi könyvekben nem találhatunk: a háttérét. Gabriele Praschl-Bichler másik könyve a *Sisi, a fitness és a fogyókúra királynője*. Sajnos ezt a könyvet még nem volt alkalmam elolvasni, bár el tudom képzelni, hogy miről szól: Erzsébet sport iránti szeretetéről, és alakjának folytonos őréséről. Brigitte Hamann rengeteget kutatott Sisi életéről. Az ő könyve, az *Erzsébet királyné* az egyik leghitelesebb alkotás a királynéről. Ahhoz képest, hogy szakirodalom, könnyen felfogható és barátságos hangvétellű. Ha meg akarjuk ismerni az igazi Erzsébetet, el kell olvasnunk ezt a kötetet. Természetesen ez nem az összes szakirodalmi könyv, amely a királynéről íródott, de ezek a leglényegesebbek, és szinte minden fontos tényezőről beszámolnak.

A versek és Erzsébet királyné

Sisi már Possenhofenben, gyermekora meghatározó helyszínén is írt verseket. Rajongott Heinrich Heineért, a német költőért, akinek szobrot állított a korfui villájában és a sírját is meglátogatta. Őt tartotta mesterének, és hozzá hasonlította saját műveit. Mikor görögül tanult, megismerkedett Homérosszal is. Shakespeare Szentivánéji álom című műve pedig a kedvence volt. A Hermész-villában (Lainz) a királyné szobáiban a komédia részei elevenednek meg.

Sisi versei

Sisi rengeteg mindenről írt verset. Hajáról, alakjáról, házasságáról, honvágyáról, szabadságról, utazásairól, szinte mindenről. Ezek segítségével végigkövethetjük az életútját – a saját szemszögéből. Verses naplójából több jegyzetet is találhatunk. A verseiről azt vallja, hogy Heine mondja neki, ő pedig leírja. Ezt persze nem úgy kell elképzelni, hogy a férfi ott áll a császárné mellett, hanem csak jelképesen támogatja. Sisi tényleg nagy rajongója volt a költő művészetének. Csak úgy, mint Shakespearenek. Nagy kedvence volt Titánia tündérr királynő karaktere. Sok versében azonosítja magát Titániával, és magát is így nevezi. Van olyan, amikor Ferenc József császárt Oberonként, Titánia párjaként ábrázolja, valamint más szereplők is megjelennek a műből, mint például a szamárfejét viselő Zuboly.

Titánia – A jövő lelkeihez

*„Járja a földet életem magánya,
Melyhez rég elvesztettem kedvemet;
Lelkem mélyének nem volt soha társa,
Ki megértsen, oly hívem sose lett.”*

Erzsébetnek a verseiből jelent meg verseskötet is, *Sirály a Burgban* címmel. Mészöly Dezső szerkesztette e könyvet. Ez a kötet ma már nem nagyon található meg, ahogy a versei sem. Viszont néhány könyvben sok versét rejtették el. Ilyen például Hamann és Praschl-Bichler könyvei, az *Erzsébet királyné* és a „...*fáradtan teszem le esténként a koronám(at)*...” c. kötetek. Ezek által ismertem meg Sisi műveit. Egyes szakemberek szerint Erzsébet versei nem valami jók. Én ezzel nem értek egyet. Ahhoz képest, hogy Sisinek nem ez volt a „főállása”, azaz nem volt hivatalosan költő, igenis jók a versei. A versek hangulata illeszkedik a témához. Igaz, van olyan, ahol a vers vagy versszak vége nem rímel, de ez lehet a fordítás miatt is. Eredeti, német nyelvű verseit még nem olvastam, de ha majd beszélem a nyelvet, mindenképp szeretném. Lehet, hogy németül a rímek is stimmelnek. Szóval ezt nem róhatjuk Sisi számlájára. Versei többnyire, ha nem is szomorú, de komoly hangulatúak, csak kevés a kedélyes, vidám hangvételű. Ebből látszik, hogy a királyné életében sok volt a nehéz pont. Sokszor volt boldogtalan, és a honvágy is kínozta. Esküvője utáni hetekben több olyan verset is írt, amelyben „Possira”, azaz Possenhofenre vagy az első szerelmére, Richard Schattenstein grófra gondol. Ide szeretném beilleszteni a kedvenc versem Sisitől, amely az Ernst Marischka által rendezett *Sissi – trilógia* második részében hangzik el:

*„Az ifjú tavasz újra árad,
Friss zölddel díszíti a fát,
Új dalt tanít minden madárnak,
Szebb szirmot bont minden virág.*

*De mind e szépség mire nékem:
Messzi, idegen földön itt?
Honi napfényt áhít a szívem,
Az Isar-partról álmodik.*

*Fák sötétjéért suttog ajkam,
Kívánom zöld folyó vizét,
Mely esti ábrándomba halkan
Zúgja búcsúüdvözetét.”*

A következő verset születéséről írta:

*„Vasárnap-gyermek vagyok, Nap szülötte;
Trónom arany sugárból kötötte,
Koronám tündökletből fonta össze,
S van fénye száz-szám, laknám mind közötté.”*

Erzsébet királyné és a levelek

Sisi levelezéséből nem sok maradt fent. Ahogy a naplóját, úgy levelei egy részét is elégettette Ferenczy Idával. Többek között olyan fontos leveleket is, mint Rudolf búcsúlevele. Néhány másolatot megtalálunk lánya, Mária Valéria naplójában, illetve Ferenc József által is megismerhetünk párat. A császári pár levelezése az 1860-as

évekből szinte teljesen eltűnt. Amit mégis megtaláltak, abból látszik, hogy a császár odavolt a feleségéért. Leveleit így írta alá: „A Te szerető Ferenced”, „a Te hű férjecskéd”, „a Te uracskád”, „a Te végtelenül szerető kicsid”. Ezeknek akkor volt nagyobb jelentősége, amikor a poroszok elleni háborúban Sisi Budán, Ferenc József pedig Bécsben tartózkodott. Erzsébet a leveleivel is tudott hatni férjére, mint például akkor, amikor az Andrássyval való tárgyalásról volt szó. Mint tudjuk, a királynénak fontos szerepe volt a kiegyezésben. Kapcsolatban állt Andrássyn kívül Deák Ferencsel is. Brigitte Hamann könyvében található egy levelet, amelyben Sisi elhívja a kehidai urat ebédelni.

Budán 1869. évs. 19. sz.

Elisabeth

Amber, egy reggeli
étkezésre, hogy én
nem egészen fagyad
a meghívást ebédel,
még is engedje a
még egyszer, hogy a
alkalommal szeretek
leírni az élet
tisztelője
Erzsébet

4. ábra. Erzsébet királyné levele Deák Ferencnek

Andrássyval nem levelezhetett ilyen nyíltan, főleg a nép által feltételezett kapcsolat miatt (sokan azt feltételezték, hogy a királyné és gróf Andrássy Gyula között szerelem szövődött). Sisi magyar barátnője, Ida volt a segítségükre. A gróf dupla borítékba zárva, Idának címezte a leveleit. A császárnét „a Nővéremnek” hívta, ő pedig Andrássyt „a Barátnak”. Így, ha valaki fel is bontotta a levelet, nem jöhetett rá semmire.

Sisi sokat levelezett a bajor rokonságával is. Ha anyja valami gondról számolt be, igyekezett segíteni. Az otthoniakért mindent megtett. Ludovika - Sisi édesanyja - is szorgalmasan írt nővéreinek, Zsófia főhercegnének. Beszámolt aggodalmairól is.

Sisi lényge az egész világon híres volt, így persze terjedtek róla pletykák és akik találkoztak vele, szívesen mesélték el másoknak is. Így tett Viktória, a porosz trónörökösne is. Anyjának írott levelében beszámol arról, hogy a királyné intelligens, okos, és valóban szép. Máskor viszont arról panaszkodik, hogy nem lehet érteni azt, amit mond. Sisi nem szeretett társaságban beszélni, mivel nem akarta, hogy mások lássák a rossz fogait. Ezért nevezték „szép butuskának” is.

Azt is tudjuk, hogy miután Ida az egészsége miatt nem tarthatott a királynéval utazásai során, Sisi mindig beszámolt neki az eseményekről. Ida barátnője, Festetics Mária is írt az otthon maradt Ferenczynek. Az Erzsébet utazásairól szóló „*Sirály vagyok, sehová se való...*” – Útközben *Erzsébet királynéval* című könyvben megtalálhatjuk a személyzet levelezését, főként Ida, Mária és báró Nopcsa Ferenc leveleit. Ők hárman jó barátok voltak és gyakran tájékoztatták egymást. A levelek keltezésében a helyek gyakran változtak, innen is látszik, hogy Sisi rengeteget utazott.

Konklúzió

Ahogy a kutatásomból is kiderül, alaposan nem mindenki ismeri Sisit. Ha tudják is ki ő, az életének a részleteit kevesen ismerik. A róla készült filmek népszerűek, és talán az életrajzi könyveit is olvasták páran, viszont a leveleit és verseit csak a kutatói vagy 'rajongói' ismerik. Ezért akartam ezt a dolgozatot megírni, hogy népszerűsítsem ezt a témát és magát Sisit. Általa könnyebb megismernünk a kiegyezést, a dualizmus korát és az Osztrák-Magyar Monarchiát, amelyek fontosak a magyar történelemben is. Valamint érdekes megismernünk Sisit, aki történelmünk egyik meghatározó és népszerű szereplője.

Irodalomjegyzék

- Brigitte Hamann: Erzsébet királyné, Árkádia, Budapest, 1988 (alapkiadás: Európa Könyvkiadó, Budapest; eredeti német megjelenés: 1982)
- Dániel Anna: Erzsébet királyné, Móra Könyvkiadó, Budapest, 2012 (eredeti:1938)
- "Sirály vagyok, sehová sem való..." Útközben Erzsébet királynéval, szerk.: Tolnayné Kiss Mária, Argumentum Kiadó, 1998
- Josef Cachée – Gabriele Praschl-Bichler: „...fáradtan teszem le esténként koronám...” - Erzsébet királyné magánélete, Gabo Könyvkiadó, 1995
- https://hu.wikipedia.org/wiki/Wittelsbach_Erzs%C3%A9bet_magyar_kir%C3%A1lyn%C3%A9
- <http://sisiweb.gportal.hu/gindex.php?pg=12135851>